

Halil Mehtić¹

KORIŠTENJE DEROGIRAJUĆIH I DEROGIRANIH AJETA (EN-NASIHU VEL-MENSUH) U HANDŽIĆEVOM TUMAČENJU KUR'ANA

Sažetak

Sagledavajući Handžićevo komentarisanje Kur'ani kerima, posebice kroz tumačenja sura El-Bekare i En-Nisa', mogli smo se uvjeriti u metodologiju koju je slijedio. Globalnim opažanjem može se uočiti da je svoju metodologiju temeljio na devet principa. Među spomenutim principima on vidno mjesto daje derogirajućim (nasih) i derogiranim (mensuh) ajetima.

Naglašavajući važnost poznavanja ove tefsirske grane, Handžić u svom djelu "Uvod u tefsirsku i hadisku nauku" ističe da je važna strana u tefsiru poznavati dokidajuće (nasih), ajete i dokinute (mensuh) ajete. Dodatno pojašnjava kako su mensuh ajeti oni koji sadrže šerijatsku odredbu, koja je vrijedila samo neko ograničeno vrijeme, a nasih ajeti oni ajeti koji sadrže šerijatske odredbe, koje su izvan snage stavile one privremene odredbe koje se nalaze u mensuh ajetima. Šerijatske odredbe koje su sadržene u nasih ajetima ostaju trajne.

U ovom radu izdvojili smo nekoliko primjera iz kojih se jasno vidi zastupljenost ovog nužnog principa koji je Handžić koristio prilikom tumačenja i pravilnog razumijevanja Božije riječi.

Ključne riječi: Handžić, tefsir, derogirajući, derogirani, ajeti

Uvod

Prema mišljenju većine učenjaka u tefsiru, jedna od bitnih pretpostavki za valjano tumačenje Kur'ani kerima svakako je i poznavanje derogirajućih i derogiranih ajeta. Međutim, među učenjacima, postoje i oni koji odbacuju čak i pomisao o postojanju derogiranih (mensuh) i derogirajućih (nasih) ajeta, pozivajući se na

¹ Docent, Islamski pedagoški fakultet u Zenici, halilmehtic@hotmail.com

Božiju svemoć i sveznanje. Ako Bog sam svoje riječi dokida, čemu onda govor o Njegovom sveznanju, pitaju se oni. Njihova rasprava temelji se na 106. ajetu sure *El-Bekare*, u kojem se kaže: *Mi ni jedan propis ne dokinemo niti ga u zaborav potisnemo, a da bolji ili njemu nalik ne donesemo! Zar ne znaš da Allah sve može?*

Međutim, jedan od islamskih klasika Ez-Zerkeši u svom djelu «*El-Burhan*» kategoričan je kad kaže da se imami u tefsiru slažu da nikome nije dopušteno tumačiti Kur'an bez poznavanja derogiranih i derogirajućih ajeta. (Ez-Zerkeši, bez g. izd.: 2/29)

إلا بعد أن يعرف منه الناسخ والمنسوخ. لا يجوز لأحد أن يفسر كتاب الله

Isti autor izraz *nesh* pojašnjava s nekoliko sinonima rekavši da riječ *nesh* znači još: *izale*, tj. odstranjivanje, uklanjanje, svrgnuće; *tebdil*, zamjenu; *nakl*, prijenos, premještanje itd. Potom on navodi brojna mišljenja o vrstama derogacije, o tome da li postoji samo derogacija Kur'ana Kur'anom ili Kur'an može derogirati sunnet i obratno. Kao i mnogi drugi islamski klasici, on iznosi stav da su ajeti i sure objavljeni u Medini derogirali ajete i sure objavljene u Mekki. (Ez-Zerkeši, bez g. izd.: 2/31)

Između ova dva suprostavljena mišljenja stav Musaa Šahina Lašina doima se pomirujućim kad u svom djelu *El-Lealiul-hisan fi 'ulumil-Kur'an* kaže da *nesh* nije radi Boga, već da je zbog ljudi i njihova nesavršenstva. Bog postupa «kao ljekar» kada daje lijekove postepeno i samo je njemu poznat krajnji cilj takvog postupka. Pravi smisao *nesha* je, po njemu, u Božijoj nakani da ljudima olakša. Tako je na mi'radžu bilo propisano pedeset namaza pa je došlo do neke vrste *nesha* i svođenja na pet namaza. To je učinjeno ni radi čega drugog nego radi olakšanja ljudima. Također je naredba Ibrahimu, a. s., da kao kurban žrtvuje sina, bila derogirana samo radi toga da se ljudima olakša i da se postepeno uvedu propisi vjere.² (Lašin, 1968: 210–211)

Enes Karić, u svom djelu *Tefsir* u sklopu ove teme navodi mišljenja nekolicine istaknutih učenjaka starijeg i novijeg doba, a između njih i mišljenje Subhi es-Saliha, koji problematiku derogiranih i derogirajućih ajeta razumijeva unutar teme postepenog objavljivanja Kur'ana. On navodi da Objava prati ljudsko društvo, da mu postepeno pruža ono što mu treba i da je takav postupak bio sa svim objavama. Isti je slučaj i sa Kur'anom,

koji je etapno objavljivan prateći prvobitnu zajednicu muslimana kako bi ga oni mogli primjenjivati. *Nasih* i *mensuh* ajete, smatra on, možemo ubrojati među primjere postepenog objavljivanja Kur'ana i to kao jedan od načina olakšanja u prihvatanju onoga što je slijedilo i onog što slijedi.³ (Karić, 1995: 204–205)

Istaknuti učenjak hanefijskog mezheba Ebu Bekr el-Džesas u svom Tefsiru, koji preferira tumačenje *ajatul-ahkam* (ajeti sa šerijatskopravnom pozadinom), pitanje derogirajućih i derogiranih ajeta, kao i razilaženje učenjaka u vezi s tim, razumijeva na sljedeći način:

وهذا الإختلاف إنما هو في موضوعه في أصل اللغة , و مهما كان في أصل اللغة
معناه فإنه في إطلاق الشرع إنما هو بيان مدة الحكم والتلاوة , والنسخ قد
يكون في التلاوة مع بقاء الحكم , ويكون في الحكم مع بقاء التلاوة دون غيره .

“Iznesena razilaženja utemeljena su uglavnom na osnovama jezika. Međutim, kakvo god značenje imalo u jeziku, derogiranje u zakonodavnoj upotrebi označava vrijeme važenja odredbe i čitanja teksta. Derogiranje ponekad može biti takve naravi da se dokida čitanje teksta, a odredba (propis) ostaje. Moguće je i obratno; da se dokida odredba, a čitanje teksta ostaje.” (Halilović, 2001: 453)

Među iznesenim mišljenjima autoriteta u tefsiru, svakako, za našu temu bitno je istaknuti i mišljenje Mehmeda ef. Handžića, rahmetullahi alejh. Tako on govoreći o *nasihu* i *mensuhu*, derogirajućim i derogiranim ajetima, u svom *Uvodu u tefsirsku i hadisku nauku* kaže:

Također je važna strana u tefsiru poznavati dokidajuće (*nasih*), ajete i dokinute (*mensuh*) ajete. *Mensuh* su oni ajeti koji sadrže šeriatsku odredbu, koja je vrijedila samo neko ograničeno vrijeme, a *nasih* ajeti su oni ajeti koji sadrže šeriatske odredbe, koje su izvan snage stavile one privremene odredbe koje se nalaze u *mensuh* ajetima. Šeriatske odredbe koje su sadržene u *nasih* ajetima ostaju trajne zauvijek. Jedanput je hazreti Alija pitao nekog čovjeka koji je u džamiji savjetovao ljude i držao im vaz da li poznaje *nasih* i *mensuh* ajete, a kada je ovaj odgovorio da ne poznaje, hazreti Alija mu je rekao: **مَلَكْتَ وَأَمَلَكْتَ** «Ti sebe i druge u propast bacaš.» Većinom se mufessiri u svojim tefsirskim djelima dotiču rasprave o *nasih* i *mensuh*

³ Vidjeti: Enes Karić, “Tefsir”, str. 204–205.

ajetima, te o tome dadu nužno objašnjenje, a mnogi su islamski učenjaci to obradili u zasebnim djelima. Od njih su Ebu 'Ubejd Kasim bin Sellam⁴ (umro 224. h. g.), Ebu Davud Es-Sidžistani⁵ (umro 275. h. g.), Ebu Dža'fer En-Nehhas⁶ (umro 388. h. g.) i drugi.” (Handžić, (1972: 40)

Nakon što smo spomenuli najbitnije karakterističnosti vezane za *nasih* i *mensuh* ajete, u nastavku ćemo navesti nekoliko primjera koji nam svjedoče o zastupljenosti *nasih* i *mensuha* u Handžićevom tumačenju Kur'ani kerima.

Primjer prvi

Komentarišući 215. ajet sure El-Bekare:

سَأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى
وَالْمَسَاكِينِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

⁴ Kasim bin Sellam El-Herevi El-Ezdi Ebu 'Ubejd (157–224/774–838) bio je istaknuti učenjak u hadisu književnosti i fikhu. Porijeklom je iz Herata, gdje je i odrastao i obrazovao se. Poslije je oputovao u Bagdad i imenovan je za kadiju u Tarsusu. Na toj dužnosti ostao je osamnaest godina. Godine 213. po H. oputovao je u Egipat i ponovo se vratio u Bagdad, a zatim oputovao na hadždž i umro u Mekki. Bio je blizak sa emirom Abdullah bin Tahinom, kojemu je svaku svoju knjigu poklanjao a ovaj bi ga nagrađivao sa deset hiljada dirhema. Od njegovih djela su: «El-Garibul-musanef», štampan u dva toma, «El-Eđnasu min kelamil-areb», «Edebul-kadi», «Fedailul-Kur'an» «El-Muzekkeru vel-muennesu», «El-Maksudu vel-memdud» i dr. («El-E'alam», 5/176)

⁵ Sulejman bin El-Eš'as bin Ishak bin Bešir bin Šidad El-Ezdi Es-Sidžistani Ebu Davud (202–275/817–889) bio je muhaddis, hafiz, fekih. Puno je putovao u potrazi za naukom, slušajući i pišući od istaknutih učenjaka Šama, Misira, Arapskog poluotoka, Iraka i Horosana. Umro je u mjesecu ševvalu u Basri. Najpoznatija su mu djela: “Es-Sunen” i “Es'iletu ila Ahmed bin Hanbel anir-ruvatis-sikati ved-du'afai”. (“Mu'džemul-muellifin”, 1/784, i “Šezeratuz-zeheb”, 3/313–316)

⁶ Ahmed bin Muhammed bin Ismail bin Junus El-Muradi El-Misri, poznat kao En-Nahas EbuDža'fer (...338/..950) bio je istaknuti islamski učenjak u jezikoslovnim disciplinama, mufessir, književnik i fekih. Potjecao je iz porodice koja je proizvodila bakar. Preselio se u Bgdad i učio pred poznatim učenjacima toga doba, kao što su El-Muberrid, El-Ahfeš, Ez-Zedžadž i drugi. Poslije se vratio u Egipat, gdje je i umro (utopio se u Nilu, u mjesecu zul-hidždžetu). Napisao je mnogo djela, od kojih izdvajamo: “Me'anil-Kur'an”, “Ahbaruš-šu'ara”, “En-nasihovel-mensuh”, “Tefsirul-Kur'an”, “Šerhu ebjati Sibevejh”, “Šerhul-mu'allekat”, “El-Kafifin-nahi”, “Itkanul-mekalfi 'ilmir-ridžal” i dr. (“Mu'džemul-muellifin”, 1/251, 252, i “Šezeratuz-zeheb”, 4/203)

Pitaju te kome će udjeljivati: Reci: 'Imetak koji udjeljujete neka pripadne roditeljima, i rođacima, i siročadi, i siromasima, i putnicima-namjernicima; a za dobro koje učinite Allah sigurno zna.

Handžić ističe kako neki tvrde da je ovaj ajet derogiran ajetom koji propisuje zekat:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

Zekat pripada samo siromasima i nevoljnicima, i onima koji ga sakupljaju, i onima čija srca treba pridobiti, i za otkup iz ropstva, i prezaduženima, i u svrhe na Allahovom putu, i putniku-namjerniku. Allah je odredio tako! – A Allah sve zna i mudar je. (Et-Tevbe, 60)

Ovakva tvrdnja zasnivala bi se na razumijevanju da se od ovog trošenja (*infak*) misli na trošenje koje je *vadžib*, a to je zekat. Drugi tvrde da ajet nije dokinut, nego on objašnjava dobrovoljnu sadaku i dobrovoljno pomaganje osim onoga koje je *farz*. Kad god je moguće spojiti dva vjerska izvora, neće se uzeti da je jedan od njih derogiran. Iz ajeta se razumijeva da u sadaki treba početi od najbližeg. Ovaj sadržaj objašnjen je u mnogim hadisima.⁷

Primjer drugi

Na osnovu riječi Uzvišenog:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ

*Pitaju te o svetom mjesecu, o ratovanju u njemu. Reci: 'Ratovanje u njemu je veliki grijeh; ali je nevjerovanje u Allaha i odvratanje od njegova puta i časnih mjesta i izgonjenje stanovnika njegovih iz njih još veći kod Allaha...' (El-Bekare, 217) Handžić o problemu derogacije kaže: «U ovom ajetu se govori o zabrani vođenja rata i borbe uopće za vrijeme *ešhuri-huruma*. Neki islamski učenjaci, a to je većina, kažu da je ova zabrana dokinuta (*mensuh*) i to ajetima:*

⁷ Vidjeti: "Izabrana djela", 4/108, i rukopis br. 6967, list br. 12/B.

وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً

Borite se protiv svih mnogobožaca, kao što se oni svi bore protiv vas... (Et-Tevbe, 36)

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

Borite se protiv onih kojima je data Knjiga, a koji ne vjeruju ni u Allaha ni u onaj svijet, ne smatraju zabranjenim ono što Allah i Njegov Poslanik zabranjuju i ne ispovijedaju istinsku vjeru – sve dok ne daju glavarinu poslušno i smjerno. (Et-Tevbe, 29) gdje se ističe općenita borba bez izuzimanja ikakvog vremena, osim toga kažu, Alejhisselam je vodio borbu sa plemenima Hevazin i Sekif baš u tim svetim mjesecima, a to je bilo poslije osvojenja Mekke. Neki pak drže da je ova zabrana i sada na snazi. Ibnul-Arebi smatra da u ovom ajetu postoji dozvola borbe s mušricima Mekke jer su oni to svojim djelima zaslužili, te se prema tome ovdje nikako ne radi o borbi uopće, nego o borbi s mušricima.»⁸

Treći primjer

U narednom primjeru, tumačeći riječi Uzvišenog:

وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نَسَائِكُمْ فَاَسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسَكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهِنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانَهَا مِنْكُمْ فَادُّوهمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا

Kad neka od žena vaših blud počini, zatražite da to protiv njih četverica od vas posvjedoče, pa ako posvjedoče, držite ih u kućama sve dok ih smrt ne umori ili dok im Allah ne nađe izlaz neki. A ako dvoje to učine, izgrdite ih; pa ako se pokaju i poprave, onda ih na miru ostavite, jer Allah prima pokajanje i samilostan je. (En-Nisa', 15–16)

⁸ Vidjeti: "Izabrana djela", 4/110, i rukopis br. 6967, list br. 13/B.

Handžić iznosi nekoliko mišljenja. Da bismo shvatili kontekst dijela koji govori o derogaciji, navest ćemo cijeli komentar ovog ajeta. Handžić kaže:

Postoji mnogo različitih mišljenja u pogledu razumijevanja ova dva ajeta. Prvo, da li je razvratno djelo (*fahiše*) spomenuto u prvom ajetu isto kao i ono što se navodi u drugom? Ako se radi o istom prekršaju, zašto su različiti propisi u jednom i u drugom ajetu? Jedni kažu da se prvi ajet odnosi na udate žene, koje žive u braku, a drugi misle da se to odnosi na mladića i djevojku koji još nisu zasnovali bračnu zajednicu. To mišljenje osnažuje činjenica da je njihova kazna blaža od one spomenute u prvom ajetu koja predviđa zatvaranje u kuću. Na taj način u ova dva ajeta nema ponavljanja ali nema ni jasnog propisa koji se odnosi na oženjenog čovjeka koji učini blud. U tom slučaju se bez dokaza specificira kur'anski tekst (*tahsisul-lafz*). Drugi kažu da je ajet općenit i odnosi se i na muškarce i na žene, a da se prvim ajetom uz tu kaznu, tj. uz uznemiravanje određuje i kućni pritvor. Neki kažu da je prvi ajet derogirao propis drugog, budući da je on objavljen prije prvog ajeta. Međutim, to mišljenje nije logično, naročito ako uzmemo u obzir pokaznu zamjenu u riječima: '*A ako dvoje to učine...*

Bilo kako da se ta dva ajeta protumače, njihov propis je, shodno onome što je već rečeno, dokinut ajetom iz sure En-Nur,⁹ kojim se propisuje bičevanje, i mutevatir hadisima, kojima je propisano kamenovanje.

Ebu Muslim Isfahani, držeći se svoga principa da u Kur'anu nema nikako derogacije, da ne bi ni ovdje morao priznati derogaciju, smatra da se prvi ajet odnosi na lezbejstvo a drugi na homoseksualizam. S njime su o tome vođene opširne rasprave, koje navode mufessiri a koje je Alusi vješto naveo u skraćenoj verziji.

Neki pak smatraju da prvi ajet nije derogiran i da u njemu nije navedena kazna za blud jer je dovoljno da je spomenuta na drugim mjestima, te da se u ajetu misli na zatvaranje u kuće djevojaka nad kojima je izvršena kazna za blud, kako ne bi ponovo učinile isto.

⁹ To je drugi ajet sure En-Nur, koji glasi: "Bludnicu i bludnika izbičujte sa stotinu udara biča, svakog od njih, i neka vas pri vršenju Allahovih propisa ne obuzima prema njima nikakvo sažaljenje, ako u Allaha i onaj svijet vjerujete, i neka kažnjavanju njihovu jedna skupina vjernika prisustvuje."

Sljedeća grupa smatra da je prvi ajet privremenog karaktera, dok im Allah ne nađe izlaz, te da se u tome ajetu ne radi o derogaciji. U tom smislu navodi se hadis:

خذوا عني أو جعل الله لهن سبيلا الثيب جلد مائة ورجم بالحجارة والبكر جلد
مائة ثم نفي سنة

Prihvatite ovo od mene, jer je za te žene Allah već odredio izlaz: udatoj pripada bičevanje sa stotinu udaraca i kamenovanje, a neudatoj bičevanje sa stotinu udaraca i pritvaranje na godinu dana.¹⁰

Neki kažu da je poslije derogirano bičevanje udate žene i da je pravosnažno samo kamenovanje. To je stav većine učenjaka, dok se Ahmed ne slaže s njima, već je na stanovištu da udatu ženu (koja je počinila blud) treba prvo izbičevati pa onda kamenovati. A Allah najbolje zna.¹¹

Zaključak

Analizirajući Handžićevo komentarisanje Kur'ani kerima mogli smo se uvjeriti u metodologiju koju je slijedio. Oslanjajući se na klasična djela eminentnih mufessira, on je svoju metodologiju temeljio na sljedećim principima: komentarisanje Kur'ana Kur'anom, komentarisanje Kur'ana hadisom, kombinovanje tradicionalnog i racionalnog tefsira, korištenje jezika i jezikoslovnih disciplina, razmatranje fikhskih pitanja iz raznih oblasti, oslanjanje na povode Objave, zastupljenost derogirajućih i derogiranih ajeta, zastupljenost kiraeta i njihova diferenciranja, i izbjegavanje israilijata i apokrifnih hadisa.

Uvidom u Handžićeva djela iz oblasti tefsira, možemo konstatirati da je on na vrlo vješt način spojio tradicionalnu i racionalnu metodu tumačenja, što se smatra najboljim načinom tumačenja Kur'ana. To se odmah uočava jer on nakon citiranja ajeta navodi povode Objave, pitanje nasiha i mensuha ukoliko je prisutan, potom pronalazi druge ajete koji detaljnije objašnjavaju navedeni ajet, navodi hadise Allahova Poslanika, s. a. v. s., koji objašnjavaju određeni ajet ili fikhski propis, navodi mišljenje

¹⁰ U nešto drugačijoj formi hadis bilježe: Muslim, Ibn Madždže i Ahmed, a Albani ga ocjenjuje kao sahih. (Vidjeti: Albani, "Sahihul-Džami'is-sagir ve zijadetih", El-Mektebul-islami, Bejrut - Damask, 1988, treće izdanje, 1/612)

¹¹ Vidjeti rukopis br. 996, list br. 21.

ashaba i tabi'ina, pa mišljenja mudžtehida, zatim iznalazi vezu između predmetnog i prethodnog ajeta, zatim objašnjava pojedine termine i analizira sintaksu rečenice, potom navodi kiraete – ako ih ima, zatim različite stavove islamskih učenjaka i na kraju propise koji se mogu izvesti iz dotičnog ajeta.

Vrijedno je naglasiti i to da se osobenost pisanih djela Mehmeda ef. Handžića pokazuje, pored ostalog, i u tome što je on jedini, u novijoj povijesti bosanskih muslimana, komentarisao Kur'an časni na arapskom jeziku i što je uglavnom tretirao ajete sa šeriatskopравnom pozadinom (ajatul-ahkam).

Literatura

- Albani, N. (1988) *Sahihul-Džami'is-sagir ve zijadetih*. treće izdanje, Bejrut – Damask. El-Mektebul-islamijje.
- Ez-Zerkeši, A. (bez g. izd.) *El-Burhan fi'ulumil-Kur'ana*, Bejrut: El-Mektebetul-'asrijje.
- Ez-Zirikli, H. (1992) *El-E'alam*. 9. izd. Bejrut: Darul-'ilmi lil melajin.
- Halilović, S. (2001) *EL-imam Ebu Bekr Er-Razi El-Džessas ve menhedžuhu fit-tefsir*, Kairo: Darus-selam.
- Handžić, M. (1972) Uvod u tefsirsku i hadisku nauku, 3. izd. Sarajevo: Gazi Husrev-begova medresa.
- Handžić, M. (bez g. izd.) *Mukaddimetul-hadisi vet-tefsiri*: autograf br. 6967 koji se čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Sarajevo.
- Handžić, M. (bez g. izd.) *Tefsiru ajatil-ahkam min suretin-nisa'*: autograf br. 996 koji se čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Sarajevo.
- Ibnul-'Imad, H. (1989) *Šezeratuz-zeheb fi ahbari men zeheb*, Damask-Bejrut: Daru bin Kesir.
- Karić, E. (1995) *Tefsir*, Sarajevo: Bosanska knjiga.
- Karić, E. (1999) *Izabrana djela Mehmeda Handžića: tefsirske i hadiske rasprave*, knjiga IV, Sarajevo: Ogledalo.
- Kehala, O. (1993) *Mu'džemul-muellifin*, Bejrut: Muessesetur-risale.
- Lašin, M. (1968) *El-Lealiul-hisan fi ulumil-Kur'an*, Bejda.

THE USE OF DEROGATING AND DEROGATED AYATS (EN-NASIHU VEL-MENSUH) IN MEHMED HANDZIC'S INTERPRETATION OF THE QUR'AN

Hfz. Halil Mehtić, Ph.D.

Summary

Reviewing Handžić's interpretation of the Holy Qur'an and particularly the interpretation of Surah al-Baqarah and en-Nisa, we were able to verify the methodology that was followed. A general observation reveals that he based his methodology on nine principles. Among these principles he highly places derogating (nasih) and derogated (mensuh) ayats.

Emphasizing the importance of knowing this taffsir branches in his "Introduction to Taffsir and Hadith science" Handzic points out that in Taffsir it is important to know derogating (nasih) and derogated (mensuh) ayats. He further explains that mensuh ayats are those ayats that contain shari'a regulations which were valid only for a limited time, and nasih ayats are those ayats that contain shari'a regulations which ruled out those temporary regulations contained in mensuh ayats. Shari'a regulations that are the part of nasih ayats are permanent and for all time.

In this paper, we have selected a few examples that clearly illustrate the necessary principle which Handžić used in his interpretation of proper understanding of God's word.

Keywords: Handžić / taffsir / derogating / derogated / ayat

استخدام الآيات الناسخة والآيات المنسوخة في تفسير القرآن

الكريم عند مهمد هانجيتش

الدكتور خليل مهيتيش

خلاصة البحث

يدلّ التحليل الدقيق لتفسير القرآن الكريم عند مهمد هانجيتش، خاصة تفسيره سورة البقرة و سورة النساء، على طرق البحث التي كان يتابعها. نلاحظ بنظر عامّ أنّ هذه الطرق عند هانجيتش قد أسست على تسعة مبادئ و ميّز الآيات الناسخة و المنسوخة على المبادئ الأخرى تمييزاً واضحاً.

مشيراً إلى أهمية معرفة هذا المجال في التفسير، يؤكّد مهمد هانجيتش في كتابه " المدخل إلى علم التفسير و الحديث " على أنّ معرفة الآيات الناسخة و المنسوخة من أهمية كبيرة في علم الحديث. هو يقدم تفسيراً إضافياً و يقول إنّ الآيات المنسوخة هي آيات تضمّ الحكم الفقهي المعمول به وقتنا محدوداً و الآيات الناسخة هي آيات تضمّ الأحكام الفقهية التي ألغت الأحكام الزمنية المضمونة في الآيات المنسوخة. الأحكام الفقهية المضمونة في الآيات الناسخة تستمرّ و هي باقية.

اخترنا عدة أمثال في هذا البحث يتبين منها وجود هذا المبدأ الهام الذي استخدمه هانجيتش في تفسير كلمة الله و فهمها الصحيح.

الكلمات الأساسية: هانجيتش، التفسير، الآيات، الناسخة، المنسوخة